

УДК 141+165.6/.8

<https://doi.org/10.23939/shv2024.02.034>

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ХХ СТОЛІТТЯ: В'ЯЧЕСЛАВ ЗАЙКИН У ЛЬВІВСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІЧНОМУ ІНСТИТУТІ

Андрій Кадикало

Національний університет “Львівська політехніка”

ORCID: 0000-0003-0123-1671

andrii.m.kadykalo@lpnu.ua

(Отримано: 12.08.2024. Прийнято: 03.10.2024)

© Кадикало А., 2024

У цьому повідомленні автор розглядає життєвий шлях і наукову діяльність українського вченого В'ячеслава Зайкина. Він багато років жив і писав за межами України. В'ячеслав Зайкин – важлива постать ХХ століття для історії української філософії. Автор аналізує працю В'ячеслава Зайкина про систематизацію історії української філософії. Ця спроба українського дослідника була першою серед українських учених, які досліджували історію української філософії.

Ключові слова: *В'ячеслав Зайкин, історія України, історія української філософії, православна філософія.*

FIGURES OF UKRAINIAN PHILOSOPHY OF THE XX CENTURY: VYACHESLAV ZAIKYN AT THE LVIV POLYTECHNIC INSTITUTE

Andrii Kadykalo

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-0123-1671

andrii.m.kadykalo@lpnu.ua

(Received: 12.08.2024. Accepted: 03.10.2024)

In this report, the author considers the life and academic activity of Ukrainian scholar Vyacheslav Zaikyn. He lived and wrote for many years from the outer border of his country. Zaikyn is an important scholar for the history of Ukrainian philosophy. The author analyzes Zaikyn's work on the systematization of the history of Ukrainian philosophy. This attempt of the Ukrainian scholar was the very first one among Ukrainian scholars, who investigated the history of Ukrainian philosophy.

Key words: *Vyacheslav Zaikyn, history of Ukraine, history of Ukrainian philosophy, orthodox philosophy.*

Історія української філософії залишається малодослідженою цариною гуманітаристики. Причини малодослідженості історії української філософії, з одного боку, досить прозаїчні, а з іншого, вони визначаються загальним незадовільним станом української гуманітаристики початку 20-х років ХХІ століття.

Якщо наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть розвиток української гуманітаристики гальмувався

передусім колоніальним статусом України, а згодом, починаючи з 1930-х років, знищенням української національної ідентичності, то сьогодні – це війна росії проти України, мета якої – “остаточне вирішення українського питання”, а також нерозуміння, справжнє чи вдаване, з боку держави, що гуманітаристика – це якраз та сфера, яка має існувати за підтримки держави.

Тому питання дослідження здобутків українських інтелектуалів набуває особливої значимості, зокрема й для того, щоб відтворити та зрозуміти зв'язок української культури із загальноєвропейськими тенденціями інтелектуального розвитку. У цьому контексті, вважаємо, що особливо важливим є звернення до дослідження творчості українських філософів, які зовсім невідомі або маловідомі не тільки широкому загалу, але й гуманітаріям. До таких філософів можемо віднести дослідника історії української філософії та української історії В'ячеслава Заїкина.

В'ячеслав Заїкин народився 1896 року в східній частині України, у місті Вовчанськ (символічно, що сьогодні це місто стало одним із епіцентрів боїв за збереження Української держави і фактично перетворене російським агресором у руїни). Як зазначено у деяких джерелах, В. Заїкин навчався у Харківській гімназії, а згодом – у Харківському університеті на юридичному факультеті, але водночас відвідував лекції на історико-філологічному факультеті.

Зважаючи на подальшу академічну долю, майбутній філософ передусім бачив себе як дослідника і тому, ймовірно, віддав перевагу історико-філологічному напрямку в науці перед юриспруденцією, хоча з 1918 року був дипломованим юристом. Після закінчення навчання В. Заїкин отримав стипендію для підготовки на професора-історика філологічного факультету. Використати цю можливість він не зміг через окупацію більшовиками України і був змушений якийсь час жити і працювати в Росії. 1922 року В. Заїкин повернувся до Харкова, де викладав на кафедрі історії української культури, проте надовго там не затримався і змушений був залишити Україну через можливе переслідування органами ЧК.

Новим домом для українського інтелектуала стала Варшава, де він якийсь час викладав російську мову в приватній школі, але затримався там недовго, оскільки, як пише В. Пономарьов, “у своїй публічній промові “Пушкін як світовий поет” назвав гетьманів Івана Мазепу та Пилипа Орлика великими українськими патріотами” [Ропотагуов, 2012]. Його зацікавлення історією у поєднанні з викладанням на богословському факультеті Варшавського університету з 1926 року привело до зацікавлення історією церкви, яку він також викладав у цьому ж університеті. Закономірно, що В. Заїкин у цей час публікує праці на тему історії церкви, а саме: “З історії католицької ідеї в Східній Україні в середині XIX в.” (1928), “Преподобний Стефан, єпископ Володимирський і Галицький та його відношення до зєдинення Руської (Української) Православної Церкви з Римсько-Католицькою в останній чверті XI віку” (1928), “Християнство на Україні за часів князя Ярополка I (969–979)” (1928).

Усе ж таки В. Заїкин не почував себе затишно у Варшавському університеті, бо жалівся “на тамтешню тяжку атмосферу й інтриги колег, які, мовляв, перетворили факультет на “помийну яму””. Історик збирався виїхати до Праги, Вільнюса, Каунаса, Мінська, але зрештою наприкінці 1920-х років разом із матір'ю переїхав до Львова. Тут його підтримав польський професор Львівського університету Францішек Буяка [Portnov, 2004: 98], але з місцевими українськими інтелектуалами стосунки не склалися. В. Заїкин співпрацював у Львові з православними проросійськими колами і часто був дописувачем газети “Слово”. 1931 року, у Львові, він опублікував статтю “Систематизація історії української філософії”. З цієї статті дізнаємося, що саме у ХХ столітті виникає зацікавленість історією української філософії: “Історія української філософії яко окрема й самостійна наука, можна сказати, щойно народжується в останні роки, хоч українська філософія (в стислому значінні сього слова) існує і розвивається вже понад триста літ ...” [Zaikyn, 1931: 235].

Згадуючи імена С. Яворського, Ф. Прокоповича та А. Марковича, В. Заїкин демонструє, що добре студіював їхніх доробок і розуміє їхню роль в історії української філософії. Важливо також, що він відокремлює українську філософію від російської, московської, вважаючи, що це різні способи філософування, хоча й такі, що мають спільні ознаки, а найголовнішою з них є вплив східного, візантійського християнства. Саме східне християнство культурно зблизило неподібні між собою південні та північні слов'янські племена зі Східної Європи. Водночас історик української філософії вбачає відмінності у філософії українців та москвитів: “Приміром більшу простолінійність, різкість і загостреність думки у великоруських мислителів і більшу обережність, поміркованість і ґрунтовність в Українців (сі ріжницї ясно виступають при порівнанні, приміром, Сковороди й Толстого, “кирило-методіївців” і московських слов'янофілів, Драгоманова й Бакунина, позитивіста Лесевича й скрайнього матеріяліста Чернишевського, укр. марксиста Зібера й великор. марксистів Леніна й тов., або знову – релігійних філософів, Українця Юркевича і його учня Великороса Вол. Соловійова, або і політичних мислителів – Українця Вяч. Липинського і Великороса К. Леонтєва та великор. євразійців і т. д.” [Ibid.: 238–239].

В. Заїкин вважає, що навіть деякі етнічні українці – дослідники історії української філософії, інколи нехтували різницею між москвитами та українцями у філософії, наприклад, Я. Колубовський. Останній не розглядав українську філософію як самостійне явище. Його вважають авторитетом серед

дослідників російської філософії та її видатним бібліографом. Проте К. Ганкевич, В. Щурат та Дм. Чижевський чітко відмежовують українську філософію від російської, і в дослідженнях її історії досягли певних успіхів [Ibid.: 237].

Для завершення систематизації історії української філософії необхідні дослідження розвитку філософії на західноукраїнських землях. У висновках своєї публікації В. Заїкин згадує постаті мислителів Ю. Дрогобича, П. Лодія, Й. Чачковського, К. Ганкевича, Дм. Чижевського та ін., їхні доробки, які потребують уважного вивчення. Це особливо важливо, оскільки мислення цих інтелектуалів частково зазнало впливу німецької або польської філософської традиції, а отже їхня творча спадщина – це місток, який поєднує українську філософію з європейськими філософіями та їхніми історіями.

Можна лише припускати, які би ще розвідки історії української філософії здійснив В. Заїкин, проте його доля певною мірою відобразила складну ситуацію і трагічні події, які спіткали як українську гуманітаристику, так і українську філософію у ХХ столітті.

Після окупації західної України совітами у вересні 1939 року В. Заїкин ще деякий час працював викладачем, зокрема у Львівському політехнічному інституті¹, хоча в деяких джерелах йшлося про те, що

в Політехніці він викладав російську мову [Portnov, 2004: 98], але в кримінальній справі НКВС було зазначено, що він був професором історії [Khomenko, 2022: 162].

22 березня 1940 року В. Заїкіна заарештували у Львові, а 4 липня 1941 року військовий трибунал військ НКВС Київської області виніс вирок, засудивши його до розстрілу. В. Заїкіна розстріляли 27 липня 1941 року в Чернігові [Ibid.: 166]. 1993 року його реабілітовано рішенням прокуратури Львівської області і визнано жертвою політичних репресій [Ibid.: 166].

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

Khomenko, D. (2022). Documents of the Archival Criminal Case of Historian Vyacheslav Zaikyn as a Source for the Study of His Biography. [In Ukrainian]. *Archives of Ukraine*, Volume 2 (331), 159–168.

Ponomaryov, V. (2012). Vyacheslav Zaikyn: a Philosopher with Many Faces, of Whom not a Single Photo Remains. [In Ukrainian]. *The Ukrainian Week*, 20 July. URL: <https://tyzhden.ua/v-iacheslav-zaikyn-filosof-iz-bahatma-oblychchiamy-po-iakomu-ne-lyshylosia-zhodnoho-foto/>

Portnov, A. (2004). Vyacheslav Zaikyn: a Historian with Many Face. [In Ukrainian]. *Collection of the Kharkiv Historical and Philological Society. New edition*, 10, 89–112.

Zaikyn, V. (1931). The Systematization of the History of Ukrainian Philosophy. [In Ukrainian]. *Theology*, 9 (3–4), 235–373.

¹ Наукова й педагогічна діяльність В'ячеслава Заїкіна у Львівському політехнічному інституті потребує додаткових розвідок.